

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯ
СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ТА
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ СЛОВА ТА
ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ**

Віталій Іванович ПАВЛИКІВСЬКИЙ,

*доктор юридичних наук, доцент, проректор з
навчальної роботи Харківського університету*

З прийняттям кримінального кодексу незалежної України у 2001 році суттєво змінилася система кримінально-правового впливу держави на суспільні відносини, частина суспільно небезпечних діянь була декриміналізована, частина навпаки, була переведена в розряд злочинних. Так, в кримінальному кодексі з'явилася стаття 359 КК України, яка передбачала кримінальну відповідальність за незаконне використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Однак уже у 2010 році, на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації» від 2010 року [4], зазначена стаття зазнала суттєвих змін і поряд з використанням, злочинними стали визнаватися придбання та збут зазначених предметів, і крім того, спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації були віднесені до предмету контрабанди (ст. 201 КК). Як зазначалося у доповідній записці до законопроекту, вказані зміни спрямовувалися на запобігання поширенню зазначених засобів серед населення та їх подальшого незаконного використання. Розробка, лобіювання та просування зазначеного проекту відбувалося за рахунок підтримки представників правоохоронних органів, зокрема СБУ [5; 6].

Закон, за твердженням Служби Безпеки України, був розроблений у зв'язку із «незадовільним станом забезпечення в Україні прав людини на недоторканість приватного життя, зокрема, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції» [7]. Хоча, слід відзначити, що посягання на недоторканість приватного життя вже охороняється статтями Кримінального кодексу України, зокрема статтею 163 (порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через

комп'ютер) та статтею 182 (порушення недоторканності приватного життя – незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації).

Як показує практика, криміналізація таких діянь як придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а також їх контрабанда стали використовуватися Службою Безпеки для переслідування журналістів та інших осіб, що застосовували приховані записуючі пристрої (камери, мікрофони тощо). До того ж, саме на структури СБУ (Український НДІ спеціальної техніки та судових експертиз СБУ) покладене право визначати які з технічних засобів слід відносити до негласних [8].

Не вдаючись до проблем визначеності правомірності поведінки з зазначеними предметами на підставі підзаконних актів, а не законів [6], слід зазначити, що більшість прихованих камер та аудіозаписуючих пристроїв потенційно можуть бути визнані спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації. А в такому випадку постає закономірне питання наскільки законним може бути розповсюдження інформації здобутої за допомогою таких засобів.

В контексті Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» щодо права журналістів на вільне одержання, використання, поширення (публікацію) та зберігання інформації, останні не несуть відповідальності за публікацію відомостей у випадку якщо: 1) у них розголошується таємниця, яка спеціально охороняється законом, проте ці відомості не було отримано журналістом незаконним шляхом; 2) якщо розголошена інформація з обмеженим доступом є суспільно необхідною та інтерес суспільства переважає інтереси окремих громадян; 3) законом передбачено звільнення або неpritягнення до відповідальності за такі дії.

Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо [9].

Таким чином, журналіст за публікацію, що порушує право на недоторканість приватного життя або розголошує державну або іншу таємницю не підлягає кримінальній відповідальності у випадку, коли вказана інформація є суспільно значущою (необхідною), стосується важливих для суспільства питань або ж отримана журналістом без порушень закону.

При наявності зазначених обставин журналіст звільняється від кримінальної відповідальності, зокрема за ст. ст. 163, 182, 328 КК України на підставі вимог Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» та Закону України «Про інформацію».

На підставі цього ж Закону України «Про інформацію» за поширення інформації з обмеженим доступом, що представляє значний суспільний

інтерес звільняється від відповідальності не тільки журналіст, але й будь-яка інша особа.

Однак, незважаючи на те, що закон звільняє, при наявності вищевказаних умов, від відповідальності за поширення інформації з обмеженим доступом, ст. 201 КК та 359 КК не виключає кримінального переслідування за придбання, збут та використання спеціальних технічних засобів для негласного отримання інформації. І навіть у тих випадках коли, сам журналіст або інша особа безпосередньо не здійснювали збір інформації за допомогою таких засобів, її розповсюдження (інформації) дає підстави правоохоронним органам порушувати кримінальне провадження та вимагати розкриття авторства та джерел інформації журналіста. Така надмірна криміналізація відносин у сфері діяльності ЗМІ, на нашу думку, здійснює «охолюючий» ефект у ставленні журналістів до виконання своїх обов'язків і суттєво обмежує можливості та бажання журналістів у розголошенні суспільно значущої (необхідної) інформації.

Аналіз чинного законодавства у сфері захисту свободи слова та журналістської діяльності дає підстави стверджувати про певну надмірність криміналізації діянь у сфері поширення суспільно значимої інформації та невідповідність окремих положень кримінального законодавства вимогам регулятивних норм. З метою усунення зазначених недоліків пропонується:

- доповнити ст. 182 КК положенням про звільнення від кримінальної відповідальності за цією статтею за поширення суспільно необхідної інформації, тобто такої, що є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення;

- відмовитися від криміналізації дій із засобами негласного отримання інформації (201, 359), які дублюють існуючі кримінально-правові заборони за поширення інформації з обмеженим доступом, передбачені ст. ст. 163, 182, 328 КК.

Список використаних джерел:

1. Бойчук І. В. Форми, методи та способи впливу засобів масової інформації на політичну свідомість громадян України / І. В. Бойчук // Держава і право. – 2011. – № 4 (54). – С. 664-670.

2. Голова офісу президента України Єрмак відреагував на звинувачення у корупції URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-jermak-koruptsija-leros/30515887.html>.

3. Лерос відмовився особисто отримати повістку – СБУ URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2909964-leros-vidmovivsa-osobisto-otrimati-povistku-sbu.html>.

4. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації» від 15.06.2010 р. № 2338-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2338-17>.

5. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=33655.

6. СБУ незаконно переслідує за спецзасоби негласного отримання інформації URL: https://zbroya.info/uk/partner/law-ok/blog/14546_sbu-nezakonno-peresliduie-zaspetszasobi-neglasnogo-otrimannia-informatsiy/.

7. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації
URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=33655.

8. Критерії належності спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації Постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 669
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/669-2016-п#n178>.

9. Закону України «Про інформацію» від 2.10.1992 р. № 2657-XII
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.